

Thema: Ethiek en politiek van maakbaar meervoudig ouderschap

Weerbarstige ervaringen bij niet-biologisch ouderschap

Hugh Desmond

Dankzij nieuwe reproductieve technologieën worden de keuzemogelijkheden van wensouders steeds vergroot. Echter, bij deze toegenomen maakbaarheid stuiten we ook op een onvermogen om onze ervaringen aan te passen aan het veranderende culturele en morele landschap, vooral met betrekking tot de waarde van de genetische connectie. In deze bijdrage wil ik stilstaan bij zulke 'weerbarstige ervaringen' en de implicaties ervan voor het beleid en de ethiek van ouderschap.

Op relationeel vlak is ouderschap steeds maakbaarder...

Terwijl er ooit slechts één enkele vorm van niet-biologisch ouderschap (de adoptie) en één enkele vorm van biologisch ouderschap (natuurlijke inseminatie) bestond, bestaat er nu een heel gamma aan ouderschapsvormen. Niet alleen heterokoppels met vruchtbaarheidsproblemen, maar ook singles, postmenopauzale vrouwen, en lesbische en homokoppels kunnen tegenwoordig kiezen om ouder te worden van een kind met enige genetische connectie. Het resultaat is wat ik noem de *relationele maakbaarheid* van ouderschap: we kunnen het relationele netwerk tussen kind en ouders 'opbouwen' met een combinatie van sociale en biologische connecties (zowel genetisch als gestationeel). Als een homokoppel bijvoorbeeld kiest voor ouderschap via een donoreicel en draagmoeder, dan zal het kind vier ouders hebben: (1) een genetische en sociale vader, (2) een genetische (vaak niet-sociale) moeder, (3) een niet-biologische en sociale vader, (4) en een (vaak niet-sociale) draagmoeder.

De technologie is niet het enige middel geweest

om deze relationele maakbaarheid te vergroten. Minstens even belangrijk zijn interventies op culturele en morele normen geweest. Zo zijn concepten als 'God' of een essentialistische 'natuur' al lang ontmaskerd voor velen, en de daarbij horende bezorgdheden om niet 'voor God te spelen' of 'tegen de natuur te handelen' ook. Een concreet gevolg was dat het biologisch aspect van de ouder-kind relatie naar de achtergrond werd geschoven. Zo kregen vele wensouders tot enkele jaren geleden nog te horen dat 'familie niet bepaald wordt door genetica [maar door de liefde]' (Sawyer et al., 2013, p. 444).

...maar niet noodzakelijk op subjectief vlak

Nu, men kan moeilijk beweren dat een sperma- of eiceldonor veel 'liefde' heeft getoond voor een donorkind, zeker in vergelijking met een sociale ouder. Het is des te verbazender dat vele donorkinderen een verwantschap lijken te voelen met de donor: een cross-cultureel fenomeen (Blyth et al., 2020). Pas toen de genetische connectie tussen kind en ouder niet meer de norm was, werd het duidelijk hoezeer we de genetische connectie lijken te waarderen. De norm van de genetische connectie was oorspronkelijk de voorname reden voor niet-biologische ouders om de herkomst van hun kind geheim te houden (zie Blyth et al., 2019). Met de opkomst van 'holebi' ouderschap was het niet langer wenselijk om deze norm en het hieraan gerelateerde heteronormatieve familie-ideaal te blijven affirmeren. Transparantie over de afkomst tegenover het kind was het logisch gevolg. Echter, wat bleek is dat niet alleen liefde telt, maar ook genetica.

Dit wijst op een tweede dimensie van de maakbaarheid van ouderschap, namelijk de *subjectieve maakbaarheid*: de mogelijkheid om onze ervaringen zo te kneden dat wij elke ouderschapsvorm op dezelfde manier kunnen ervaren. Indien familie alleen werd bepaald door liefde, dan kon de subjectieve maakbaarheid de relationele maakbaarheid naadloos volgen. Echter, het blijkt dat, hoewel we steeds meer vrijheid hebben onze relatievormen te kiezen, we op nieuwe grenzen stuiten, niet meer gegeven door God of de natuur, maar grenzen binnen onszelf: weerbarstige ervaringen.

Romantiseren de kinderen hierbij soms het belang van de genetische ouder? Ongetwijfeld, en

ongetwijfeld speelt de verzwakte maar nog bestaande romantisering van het heteronormatieve familie-ideaal in de cultuur hierbij een rol. Toch kan dit niet de enige verklaring zijn. Behalve het feit dat de (over) grote meerderheid van donorkinderen in landen uit elk werelddeel hun eigen ontstaansgeschiedenis willen kennen (Blyth et al., 2020), kunnen ook vele andere fenomenen hieraan gelinkt worden:

- Genetische halfbroers en -zussen, die elkaar nog nooit ontmoet hebben en enkel indirect een genetische band hebben via een gemeenschappelijke genetische ouder, voelen een relatie met elkaar (Daniels et al., 2012).
- Vele niet-biologische ouders die kiezen voor een anonieme donor rapporteren daar later spijt van te hebben (Frith et al., 2012).
- Zelfs een gestationele band creëert een gevoel van verwantschap: kinderen ervaren de niet-genetisch verwante kinderen van wie hun biologische moeder draagmoeder is geweest, als (half)broer of (half)zus (Jadva & Imrie, 2014).

Men zou dus even goed kunnen poneren dat het waarden van de biologische band de oorzaak is van haar te romantiseren in de cultuur, in plaats van omgekeerd.

Zulke ervaringen zijn weerbarstig in de volgende zin: we slagen er niet in om ze aan te passen aan een veranderende technologische, morele, en culturele context. Het zou per slot van rekening voor iedereen handiger zijn geweest indien sociale en biologische relaties onderling verwisselbaar zouden zijn. Weerbarstige ervaringen duiden ook op een nieuwe, zij het indirecte relevantie van het concept 'natuur': de genetische connectie heeft misschien geen inherente morele waarde, maar wordt wel moreel relevant omdat wij de genetische connectie als waardevol ervaren.

Een ander belangrijk domein van weerbarstige ervaringen

Tegenwoordig krijgen de weerbarstige ervaringen van het kind de meeste aandacht. Echter, ook de wensouders lijken de genetische band te waarderen op een manier die lijkt te ontsnappen aan autonome controle. Neem alleen al het feit dat de overgrote meerderheid (ca. 90% volgens Jennings et al., 2014) van heteroseksuele koppels die voor adoptie kiezen dat

pas doen na vele pogingen om zelf een kind te verwelken. Wellicht speelt hierbij het heteronormatieve familie-ideaal enige rol, want minder vrouwen binnen lesbische relaties rapporteren eerst zwangerschap te hebben geprobeerd vooraleer op adoptie over te gaan. Toch is dit bij de laatste groep nog altijd vier op tien (Jennings et al., 2014), wat wijst op significante waardering van de genetische connectie als dusdanig, ook in de omstandigheden die niet bevorderlijk zijn voor het realiseren van genetisch ouderschap.

Dit doet een fundamentele vraag rijzen: moeten we onze eigen verlangens als autonome wensen benaderen, of als maakbare entiteiten? De spanning tussen deze twee opties komt bijvoorbeeld sterk tot uiting bij genderverschillen in de ervaring van niet-biologisch ouderschap. Hier zijn enkele hoogtepunten uit een studie die dit onderzocht (Frith et al., 2012):

- Niet-biologische vaders vertellen doorgaans veel minder aan iedereen in hun vriendenkring dat hun ouderschap niet-biologisch is (19% van de vaders tegenover 90% van de moeders).
- Hoewel zowel moeders als vaders de intelligentie of gezondheid van de donor belangrijk vinden, vinden vaders het belangrijker dan moeders dat de donor gelijkende fysische kenmerken heeft, zoals hoogte (80% tegenover 40%), haar- en oogkleur (ca. 90% tegenover 65%), of lichaamsbouw (70% tegenover 35%).
- Vaders zijn doorgaans minder enthousiast over de gekozen donor als moeders (12% tegenover 50% van de moeders).
- Vaders zijn minder geïnteresseerd om de donor te ontmoeten (45% tegenover 73% van de moeders).

Omdat in deze studie de mannen heteroseksueel en de vrouwen lesbisch waren, kan men jammer genoeg niet weten of de bovengenoemde verschillen te verklaren zijn door genderverschillen of een verschillende verhouding tot het heteronormatieve familie-ideaal. Het laatste speelt ongetwijfeld een rol: zo kan men speculeren dat niet-biologische lesbische moeders minder dan niet-biologische heteroseksuele vaders het gevoel hebben van 'tekort' te komen, en minder de verantwoordelijkheid voor de nood aan een spermadonor bij zichzelf leggen.

Toch lijken ook genderverschillen relevant. Onderzoekers beschrijven bijvoorbeeld hoe de mannelijke onvruchtbaarheid vandaag gestigma-

tiseerd wordt door onder andere een associatie met een gebrek aan viriliteit. Bovendien vertonen vrouwen meer stress dan mannen als respons op de eigen onvruchtbaarheid. Ze gaan er ook anders mee om, en onderzoekers beschrijven daarbij een verrassend stereotypische stand van zaken: mannen onderdrukken hun emoties om daarmee hun partner te ondersteunen, terwijl vrouwen hun verdriet openlijk uitdrukken en er uitgebreid over praten (Wischmann & Thorn, 2013). Moeten de ervaringen van deze mannen gerespecteerd worden als autonome wensen, of zijn ze eerder gevolgen van volledig maakbare sociale normen, bijvoorbeeld rond ‘mannelijkheid’? Niemand kan daar een definitief antwoord op geven, maar gegeven het voorgaande kunnen we in deze korte bijdrage wel besluiten dat de ervaringen en verlangens van ouders vandaag verrassend weerbarstig zijn.

Hoe met weerbarstigheid leven?

We komen bij het volgende samenvattend beeld: enerzijds streven we relationele maakbaarheid na, zowel door nieuwe technologische interventies als door nieuwe sociale interventies op bestaande culturele en morele normen. Anderzijds, hoe meer onze keuzevrijheid wordt vergroot, des te meer we stuiten op nieuwe grenzen, niet meer gevormd door ‘God’ of de ‘natuur’, maar door onszelf. De nieuwe ouderschapsvormen leiden zowel bij kinderen als bij ouders tot onverwachte ervaringen, meestal met betrekking tot het belang van de genetische connectie.

Wat betekenen dergelijke weerbarstige ervaringen voor beleid en ethische richtlijnen? Als het zeer duidelijk is dat de ervaring weerbarstig is – met andere woorden: de ervaring is niet het gevolg van een contingente en onderdrukkende maatschappelijke norm – dan is een geschikte respons om de ervaring te respecteren als een *recht*. Dit is wat er is gebeurd met het verlangen van donorkinderen om de eigen ontstaansgeschiedenis te kennen: het werd niet geïnterpreteerd als een cultureel en maakbaar verschijnsel, maar als een authentiek verlangen van het kind zelf.

Bij andere ervaringen, zoals de genderverschillen in de ervaring van niet-biologisch ouderschap, is het niet zo duidelijk in welke mate ze weerbarstig zijn. In zulke complexere gevallen kan men wel stellen dat de empirische studies van zulke ervarin-

gen relevant zijn voor *geïnformeerde toestemming*. Bijvoorbeeld: bij hun keuze kunnen wensmoeders of -vaders ingelicht worden over hun waarschijnlijke toekomstige ervaringen, zoals verschillen in stressresponsen of houding tegenover de spermadonor. Deze feiten erkennen en aanvaarden betekent dat partners voor een nieuwe ouderschapsvorm kunnen kiezen met het volle bewustzijn van de nieuwe uitdagingen die de vorm met zich meebrengt. Op die manier betekent de erkenning van weerbarstige ervaringen geen afzwakking van een authentieke autonomie, maar een versterking ervan.

Prof. Dr. Hugh Desmond is verbonden aan de KU Leuven en de Universiteit Antwerpen en doet onderzoek in wetenschapsfilosofie en ethiek.

Literatuur

- Blyth, E., Crawshaw, M., Frith, L., & Jones, C. (2020). Donor-Conceived People's Views and Experiences of Their Genetic Origins: A Critical Analysis of the Research Evidence. In K. Beier, C. Brügge, P. Thorn, & C. Wiesemann (Eds.), *Assistiert Reproduktion mit Hilfe Dritter: Medizin, Ethik, Psychologie, Recht*, pp. 361–388.
- Blyth, E., Lui, S., & Frith, L. (2019). Relationships and boundaries between provider and recipient families following embryo adoption. *Families, Relationships and Societies*, 8(2), pp. 267–283.
- Daniels, K. R., Kramer, W., & Perez-y-Perez, M. V. (2012). Semen donors who are open to contact with their offspring: Issues and implications for them and their families. *Reproductive BioMedicine Online*, 25(7), pp. 670–677.
- Frith, L., Sawyer, N., & Kramer, W. (2012). Forming a family with sperm donation: A survey of 244 non-biological parents. *Reproductive BioMedicine Online*, 24(7), pp. 709–718.
- Jadva, V., & Imrie, S. (2014). Children of surrogate mothers: Psychological well-being, family relationships and experiences of surrogacy. *Human Reproduction*, 29(1), pp. 90–96.
- Jennings, S., Mellish, L., Tasker, F., Lamb, M., & Golombok, S. (2014). Why Adoption? Gay, Lesbian, and Heterosexual Adoptive Parents' Reproductive Experiences and Reasons for Adoption.